

Finansowe aspekty zrównoważenia rolnictwa

Prof. dr hab. Jacek Kulawik

Dr inż. Michał Soliwoda

Dr. Inż. Joanna Pawłowska-

**INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY**

Cel główny

Poszerzenie i wysubtelnienie ram analitycznych rozważań nad współzależnościami między finansami a zrównoważaniem rolnictwa.

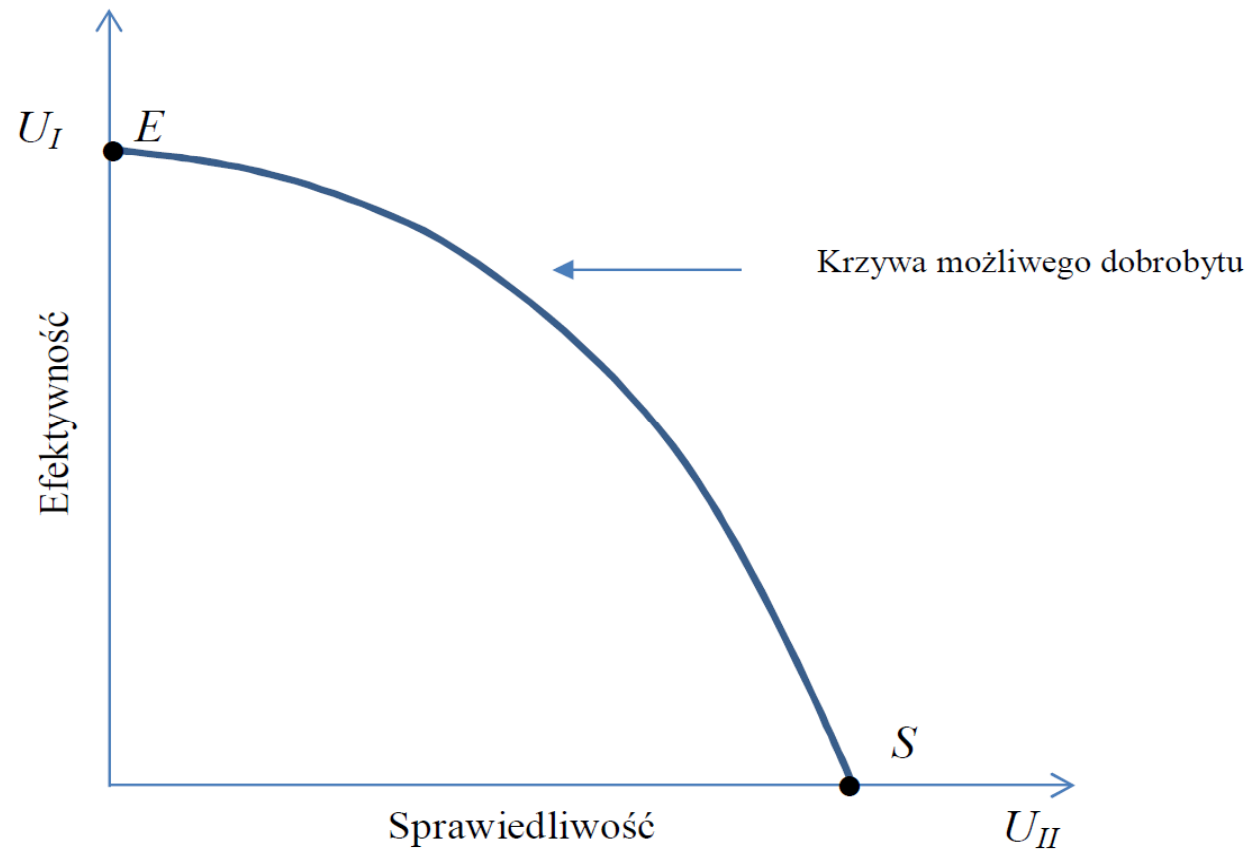
Hipotezy robocze

- Wpływ finansów na zrównoważenie rolnictwa bywa często przeceniany, głównie dlatego, że same instrumenty finansowe rzadko tworzą system zrównoważony pod względem zachęt („marchewki”) i antybodźców (przysłowiowy „kij”).
- W rolnictwie możliwe jest rozluźnienie związku między jego zrównoważeniem a

subwydatkami:

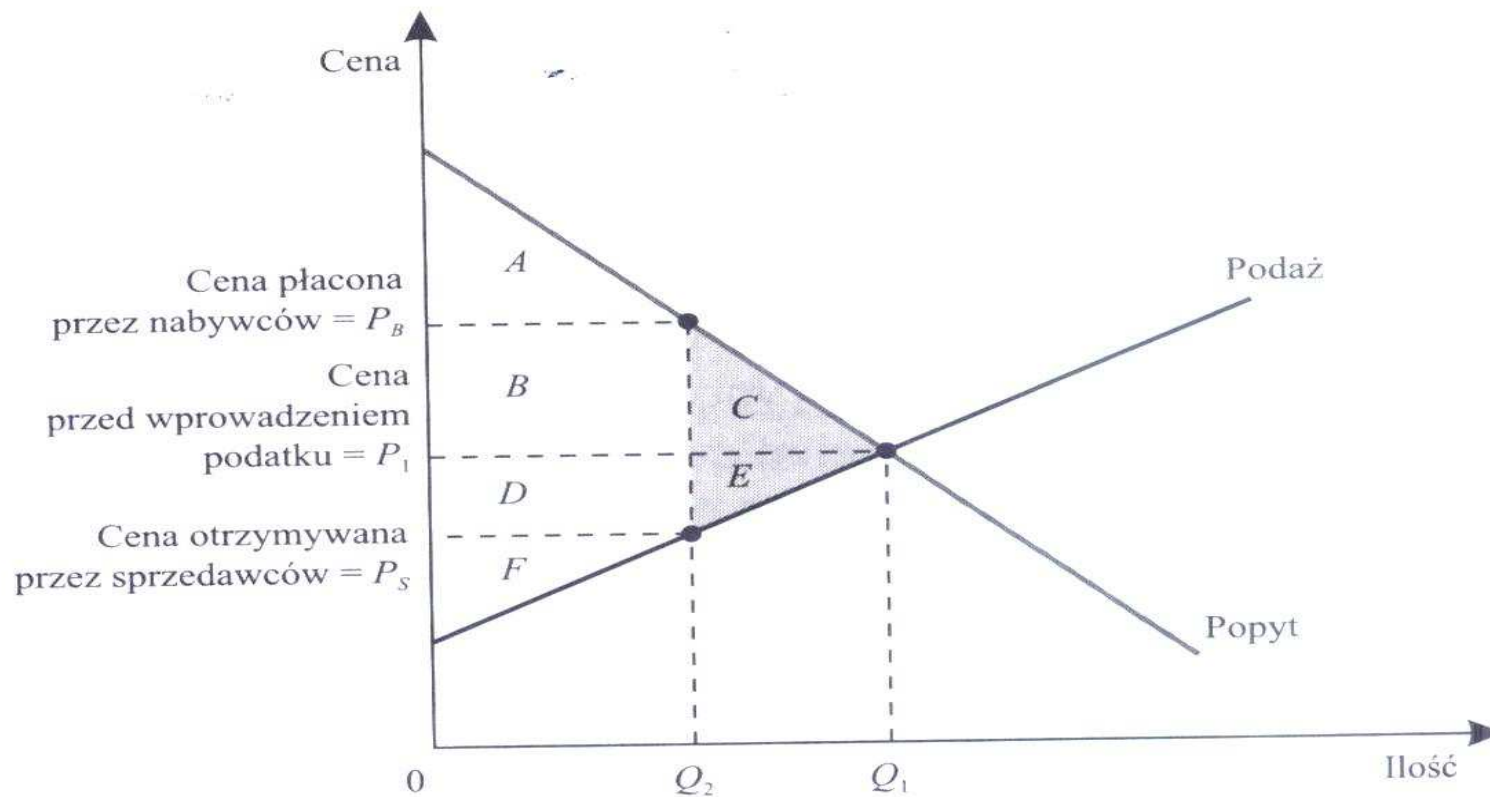

Krzywa wymienności (*trade-off*) między ekonomiczną efektywnością a sprawiedliwością

Źródło: F. Grądalski, *Wstęp do teorii opodatkowania*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2004, s. 36.

Strata dobrobytu powodowana przez podatki

Źródło: opracowanie własne na podstawie: N. Gregory Mankiw, M.P. Taylor, Mikroekonomia, PWE, Warszawa 2009

Podatki w systemach podatkowych państw europejskich

Rodzaje podatków	Francja	Włochy	Anglia	Irlandia	Niemcy	USA	Polska
Podatek dochodowy	+	+	+	+	+	+	+
Podatek korporacyjny	+	+	+	+	+	+	+
Podatek majątkowy	+	-	+	+	- aa	-	+
Podatek gruntowy	+	-a	-	-	+	-	-
Podatki lokalne (z wyjątkiem gruntowego, z włączeniem podatku rolnego)	+	+	-	-	+	+	+
VAT	+	+	+	+	+	-	+
Podatek od sprzedaży	-	-	-	-	-	+	-
Składki socjalne	+	+	+	+	+	+	+

a - włączony do podatku dochodowego

aa – włączony do podatku gruntowego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie R.I. Dziemianowicz: Efektywność systemu opodatkowania rolnictwa, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2007.

Obciążenia dochodów z rodzinnego gospodarstwa rolnego podatkami w podziale na grupy ESU w latach 2009-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN 2009-2011.

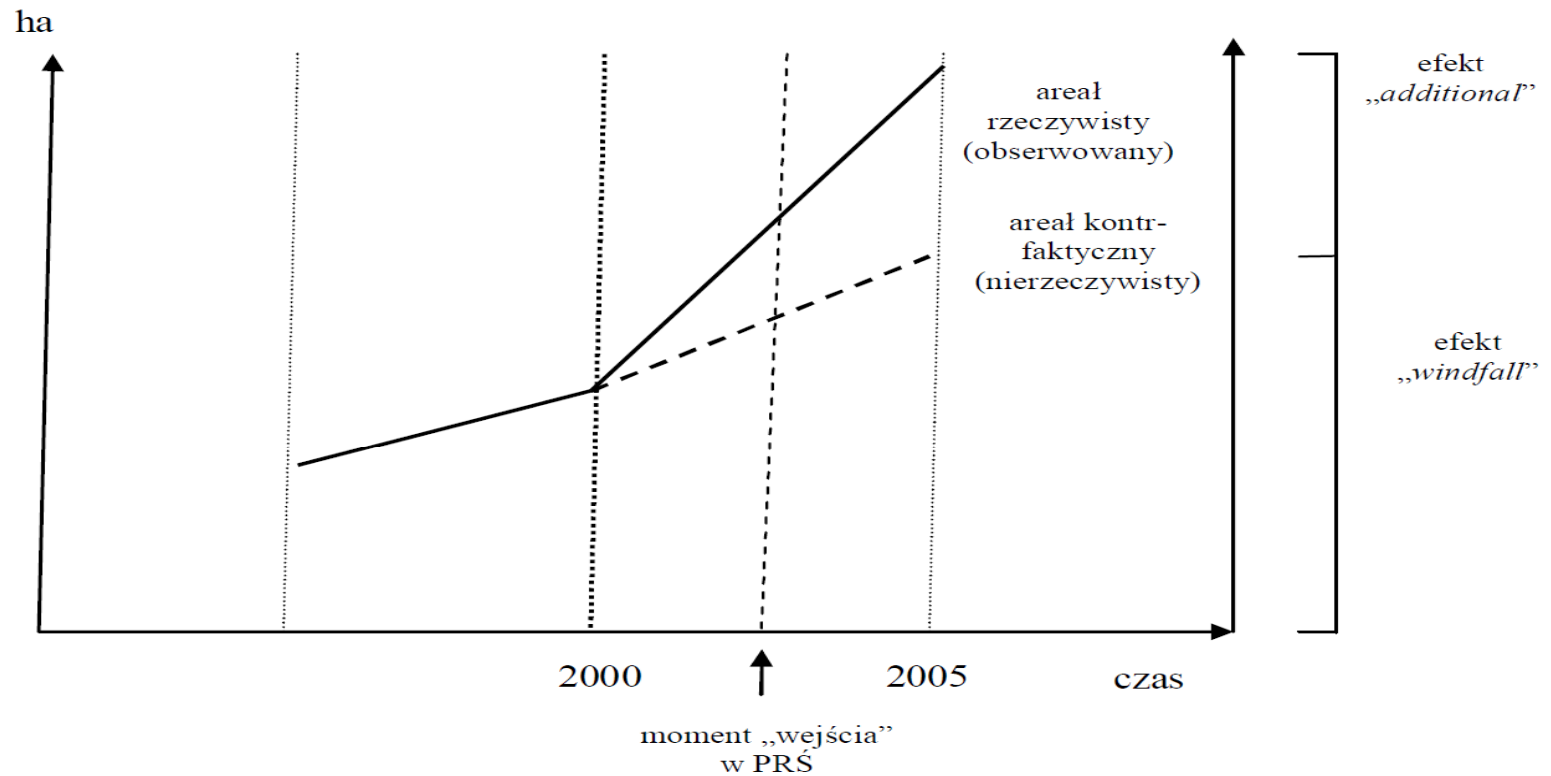
„Nowe” podatki a efektywność i sprawiedliwość

Rodzaj podatku	Efektywność opodatkowania (efektywność ekonomiczna, społeczna i ekologiczna)	Sprawiedliwość
Podatek od ilości sprzedanej	- Przejściowe zmniejszenie dochodów, - Zróżnicowanie dochodów ludności, - Zmniejszenie liczby miejsc pracy wśród pracowników najemnych, - Redukcja wynagrodzeń, - Ilość towaru wprowadzanego do obrotu ograniczona wielkością podatku – możliwość wykorzystania terenów rolniczych na cele środowiskowe.	Trudna do określenia, zależna od krańcowej użyteczności
Podatek od „żywności śmieciowej”	- Zmniejszenie podaży dobra opodatkowanego, - Zmiana struktury produkcji, - Okresowe zmniejszenie przychodów przedsiębiorstwa, - Krótkotrwałe zmiany w strukturze zatrudnienia i wynagrodzeń, - Dodatni wpływ na bilans NPK, - Przejście na efektywne technologie przyjazne dla środowiska (produkcja ekstensywna), - Podniesienie bezpieczeństwa żywności (jakość produktu, GMP GHP).	Trudna do określenia, zależna od krańcowej użyteczności
Podatek od funduszu płac	- Nie wpływa na wysokość płac po opodatkowaniu, a tym samym stratę dobrobytu, - Może spowodować migrację zarobkową pracowników i regionalne zróżnicowanie wynagrodzeń.	Jest postrzegany jako sprawiedliwy

Źródło: opracowanie własne

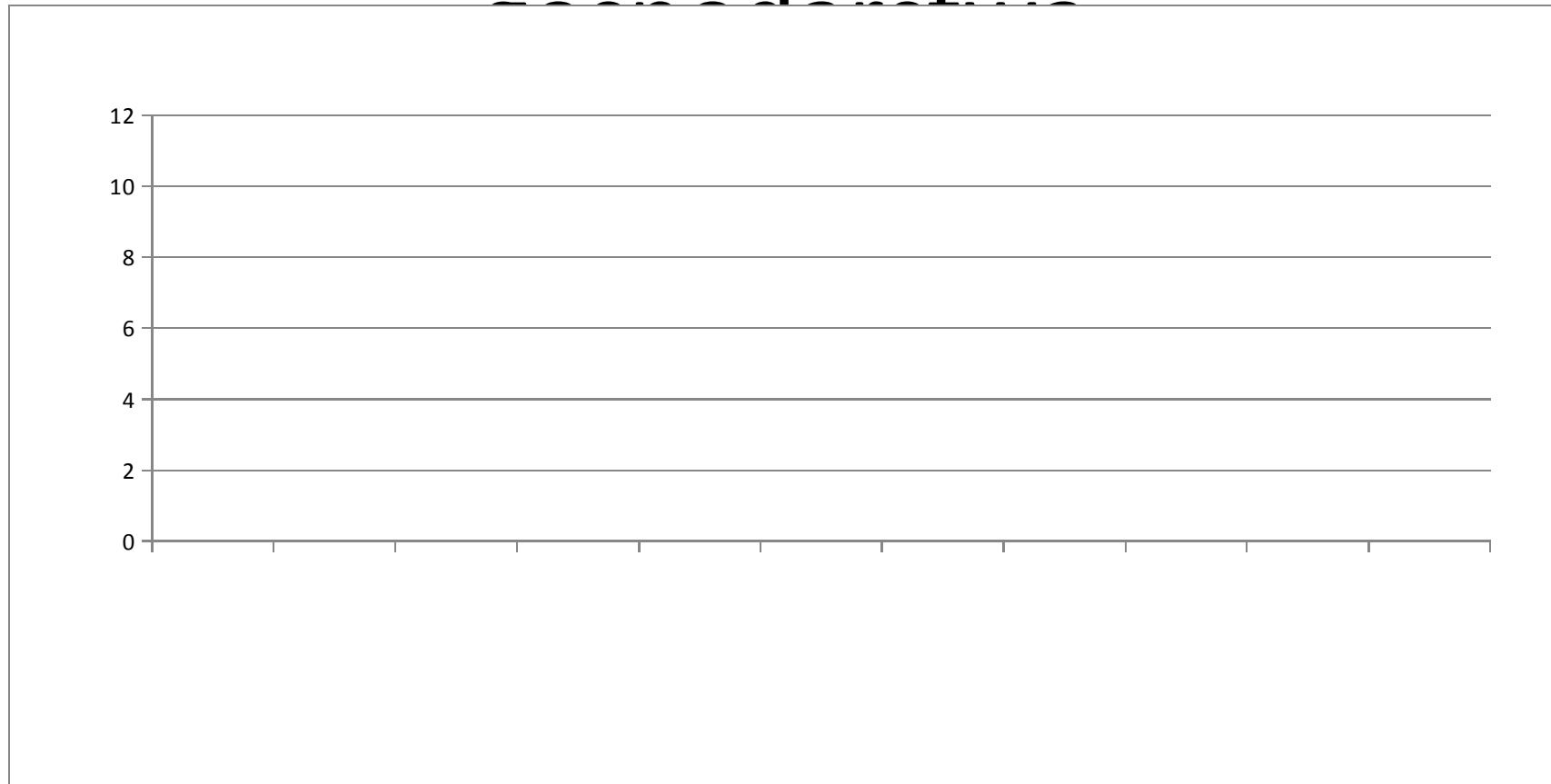
Polityka rolnośrodowiskowa a

Efekty „*additional*” i „*windfall*” w programach rolnośrodowiskowych (PRŚ)

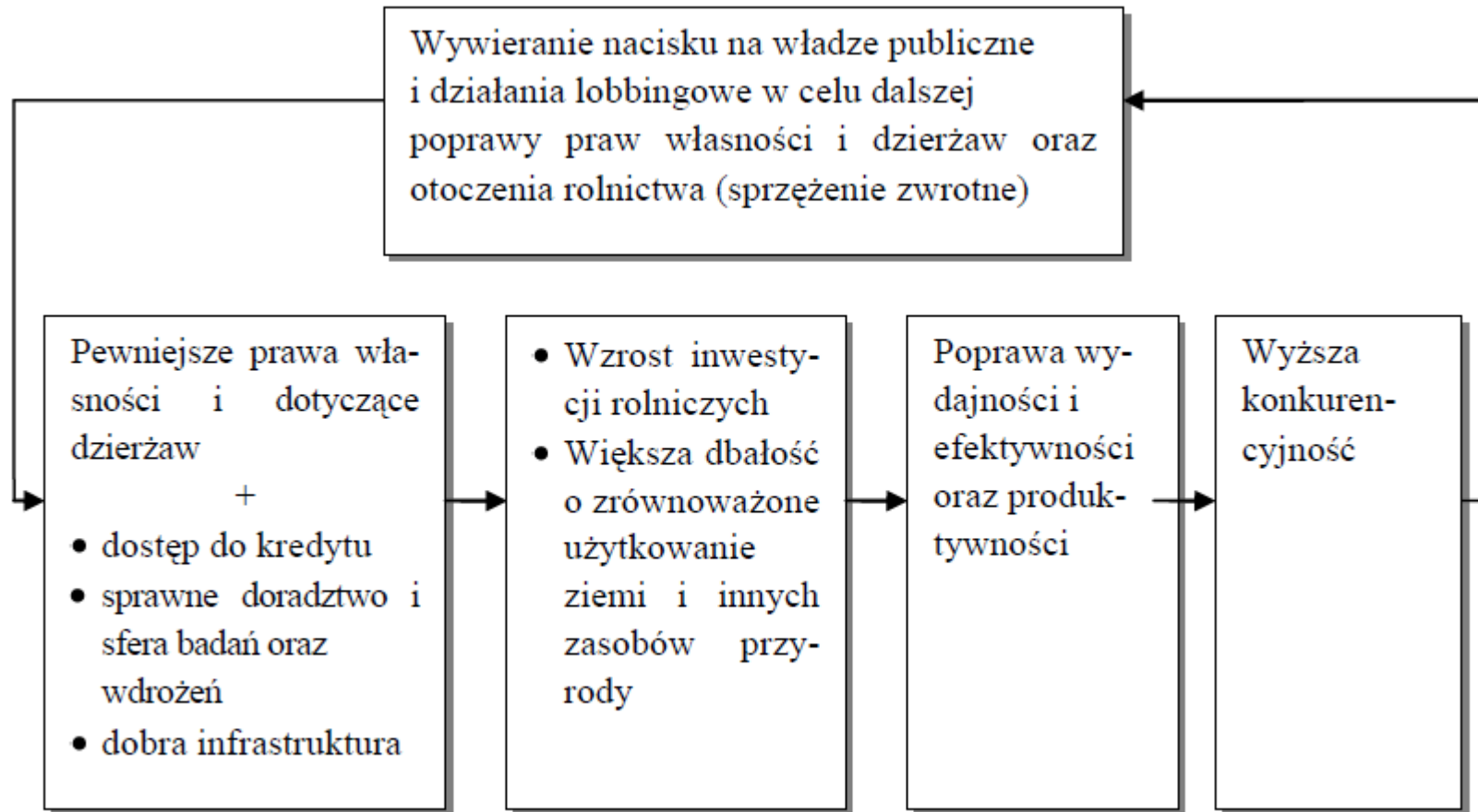
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Chabé-Ferret S., Subervie J., *Econometric methods for estimating the additional effects of agri-environmental scheme on farmers’ practices*, w: *Evaluation of Agri-Environmental Policies. Selected Methodological Issues and Case Studies*, OECD 2012.

Optymalizacja a wyniki

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Karpenstein-Machan M., Zimmermann T., Musshoff O., Ökonomische und pflanzenbauliche Optimierung des Anbaus von Nahrungs-, Futter- und Energiepflanzen mit Unterstützung eines Linearen Programmierungsmodells, „Berichte über Landwirtschaft”, band 91, h.1, Mai 2013.

Pewność praw własności i dzierżaw a funkcjonowanie konkurencyjnego i zrównoważonego rolnictwa

Porównanie cech instrumentów rynkowych i instrumentów ekonomicznych polityki ekologicznej

Cecha	Instrumenty rynkowe	Instrumenty ekonomiczne
Podstawa teoretyczna	Teoremat Coase'a	Podatek Pigou
Przyczyny braku zastosowania konstrukcji teoretycznej w praktyce	Brak jasno zdefiniowanych praw własności	Brak ustalania indywidualnej stawki podatku w oparciu o indywidualnie ustalone koszty zewnętrzne
Rozwiązanie praktyczne z perspektywy niemożliwości wykorzystania rozwiązania teoretycznego	Stworzenie rynku pozwoleń na korzystanie ze środowiska przez władze publiczne	Ujednolicenie stawek opłat/podatków dla wszystkich podmiotów, stosowanie do uzyskanych indywidualnie pozwoleń, niezależnie od kosztów zewnętrznych
Główny cel zastosowania instrumentu	Konieczność ograniczenia skali szkodliwej działalności/ korzystania ze środowiska przy ograniczeniu kosztów ogólnospołecznych	Wzmocnienie instrumentów prawno-administracyjnych
Zastosowanie instrumentu w polityce ekologicznej	Określenie łącznego limitu korzystania ze środowiska i jego podział na standaryzowane jednostkowe pozwolenia na korzystanie	Rodzaj wykonywane działalności, wielkość szkodliwej działalności określonych w indywidualnym pozwoleniu lub na podstawie rodzaju działalności
Podstawowa forma regulacji dostępu do środowiska	Zapłacona cena za zbywalne pozwolenie emisyjne	Otrzymane pozwolenie wyznaczające ilość emitowanych zanieczyszczeń

Źródło: adaptacja A. Graczyk, 2013: Instrumenty rynkowe polityki ekologicznej. Teoria i praktyka, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, s. 112-113.

Ocena instrumentów polityki ekologicznej z punktu widzenia internalizacji

Instrumenty	Rekomendacje do stosowania przez politykę ekologiczną
Podatki, w tym opłaty	Forma zalecana, problem ustalenia stawki/wielkości opłaty
Porozumienia (przetargi): odpowiedzialność po stronie szkodzącego, odpowiedzialność po stronie poszkodowanego	Tworzy dochód od korzyści netto podmiotu; skuteczność zależy od relacji dochodu z inwestycji w stosunku do innych możliwości inwestowania
Zbywalne prawa emisji (certyfikatów)	Konceptyjnie forma właściwa, problemy praktycznego zastosowania
Fuzje/wspólne dostarczanie dóbr	Jedynie w wyjątkowych przypadkach
Nakazy, zakazy, zezwolenia	Jedynie w wyjątkowych przypadkach
Regulacje administracyjne takie, jak nakazy, zakazy, zezwolenia	Jedynie, kiedy nie mogą być stosowane instrumenty ekonomiczne, a istotna jest efektywność ekonomiczna
Odpowiedzialność karna (za szkody majątkowe, które mogą być spowodowane przez zwiększone zagrożenia, za winę)	Pozwala na osiągnięcie częściowej internalizacji, tworzy podstawę do równoległe stosowania dalszych form internalizacji
Subwencje dla ograniczenia szkodliwości	Forma nadająca się do zinternalizowania kosztów zewnętrznych, problem odpowiedniej wielkości subwencji, wątpliwe oddziaływanie dystrybucyjne.

Źródło: A. Graczyk, 2013: Zrównoważony rozwój z perspektywy Dolnego Śląska, materiały internetowe.

Teoria aukcji

- Strategie oferentów oparte na założeniu o najbardziej akceptowanej ofercie przetargowej (*bid*) lub limicie emisyjny dla aukcji (*bid cap*)

β – ukryta cena w aukcji

„... oferenci” formułują swoje oczekiwania co do β

$$p(b \leq \beta) = \int_b^{\bar{\beta}} f(b) db = 1 - F(b)$$

erta b zostanie zaakceptowana

$$\max (\Pi_1 + b - \Pi_0) \cdot (1 - F(b)) \geq 0$$

$$b_{rn} = \max \left\{ \frac{\Pi_0 - \Pi_1 + \bar{\beta}}{2}, \underline{\beta} \right\} \quad s.t. \ b_{rn}^* \geq \Pi_0 - \Pi_1$$

Źródło: U. Latacz-Lohmann, C.P.C.M., Van der Hamsvoort *Auctioning Conservation Contracts: A Theoretical Analysis and an Application*, „American Journal of Agricultural Economics”, vol. 79, May 1997.

Ograniczenia teorii aukcji w programach rolno-środowiskowych

- Modele aukcji są zbyt silnym uproszczeniem rzeczywistości, biorąc pod uwagę złożoność programów rolno-środowiskowych
 - Początkowe badania opierały się na analizach teoriogrowych, np. Hariis i Raviv [1981] – określenie funkcji oferty dla aukcji ze zestawem wielu jednostek licytowanych (*multiple-unit procurement auction*)
 - Latacz-Lohmann i van der Hamsvoort [1997] – analiza zachowań oferentów w warunkach pewności/niepewności związanej z wyborem maksymalnej akceptowanej oferty
 - Ferraro [2004] – tworzenie rankingów z wykorzystaniem funkcji odległości , tzw. *targeted auctions* jest trudne ze względu na rolników, którzy chcieliby m. in. (a) poznać rozkład cen oferowanych, (b) znać szacunkowo budżet przeznaczony na program rolno-środowiskowy
- Potrzeba dalszych badań empirycznych z wykorzystaniem eksperymentów ekonomicznych, a także uwzględniania problemu preferencji w działaniach zbiorowych (*cooperative approaches*) oraz przekonania o równym traktowaniu oferentów (*equal treatment approaches*)

Źródło: Uwe Latacz-Lohmann, 2003, *Lessons From Contract and Auction*.

[http://www.zef.de/fileadmin/webfiles/downloads/projects/auktion_workshop/Presentations/Latacz-Lohmann-](http://www.zef.de/fileadmin/webfiles/downloads/projects/auktion_workshop/Presentations/Latacz-Lohmann-Uwe_Lessons_from_contract_and_auction_theory.pdf)

[Uwe_Lessons_from_contract_and_auction_theory.pdf](http://www.zef.de/fileadmin/webfiles/downloads/projects/auktion_workshop/Presentations/Latacz-Lohmann-Uwe_Lessons_from_contract_and_auction_theory.pdf), data dostępu: 19.11.2013.

Zalety uruchomienia rynku

pozwoleń emisyjnych

- Tworzenie **zachęty** do udoskonalenia technologii redukujących **poziom zanieczyszczeń**.
- Powstanie nowych firm, zamykanie zakładów, postęp techniczny zmieniają zapotrzebowanie na pozwolenia emisyjne. O ile podatek Pigou przy zmieniających się warunkach rynkowych musiałby być ciągle aktualizowany, to **mechanizm rynku obrotu pozwoleniami emisyjnymi w automatyczny sposób** reguluje cenę coraz rzadszego zasobu, jakim stało się prawo do emisji zanieczyszczeń.

Aukcje na pozwolenia emisyjne vs. podatki środowiskowe

Kryterium oceny	BEZPOŚREDNIE skutki stosowania aukcji i podatków	
	AUKCJE	PODATKI
Łatwość zaprojektowania	-/+ (zależy od rodzaju aukcji)	++
Uwzględnienie czynnika niepewności i ryzyka prawnego	+/- (nieuwzględnienie możliwości bankructwa)	+ (podatki i opłaty podlegają ciągłym waloryzacjom)
Koszty A&O (administracyjne i operacyjne)	+	-- (większa bezwładność)
Infrastruktura techniczna	- (niezbędna infrastruktura techniczna)	+ (nie jest potrzebna infrastruktura techniczna)
Funkcja bodźcowa i informacyjna	+/- (przepływ informacji o uczestnikach rynku, z drugiej strony zniechęcanie podmiotów do stosowania technologii energooszczędnych)	-

Objaśnienie: ++ oddziaływanie pozytywne (znaczne), + oddziaływanie pozytywne (nieznaczne), -- oddziaływanie negatywne (znaczne), - oddziaływanie negatywne (nieznaczne), +/- trudno jednoznacznie określić.

Źródło: opracowanie własne.

Kryterium oceny	POŚREDNIE skutki stosowania aukcji i podatków	
	AUKCJE	PODATKI
Generowanie przychodów budżetowych	++ (wypieranie mniej wydajnych źródeł przychodów podatkowych, np. z podatków od kapitału, wynagrodzeń)	+
Powodowanie kosztów ekonomicznych interwencji	-- (np. koszty utrzymania mechanizmu Cap&Trade, tj. „zbywalne prawa do emisji zanieczyszczeń”)	+/- (neutralne)
„Revenue Recycling” („odzysk przychodów”)	+ (przewaga korzyści kosztowych, nieudokumentowany wpływ na łagodzenie zadłużenia i wzrost efektywności inwestycji rządowych)	+/- (negatywne oddziaływanie na dobrobyt społeczny, brak wpływu na łagodzenie zadłużenia i wzrost efektywności inwestycji rządowych)

Źródło: opracowanie własne.

Systemy handlu emisjami (w tym ETS)

- Konieczne jest **przejrzyste zdefiniowanie praw własności**, a w związku z tym również ich zbywalności/przenoszalności
- Problem **udział grup interesu** (np. dużych przedsiębiorstw rolniczych) w programach o większej skali, gdzie istnieje możliwość uzyskania wysokiej renty
- Trudności w realizowaniu długoterminowych porozumień – ze względu na **problem „jazdy na gapę” (*free riding*), koszty monitorowania i wykonania**

Źródło: R.W. Hahn, 2009: Greenhouse Gas Auctions and Taxes: Some Political Economy Considerations. Review of Environmental Economics and Policy, vol. 3, iss. 2, summer 2009, s. 167-188.

Alternatywne formy kontroli emisji

- **Regulacje administracyjne** w zakresie efektywności energetycznej.
- **Przepisy wykonawcze** o charakterze „command-and-control” („*nakazuj i kontroluj*”).
 - Instrumenty administracyjno-prawne nie są odpowiednio dobrane do generowania energooszczędnych innowacji, ukierunkowanych na problem zmian klimatu, a także nie prowadzą do głębszego przełomu w redukcji emisji zanieczyszczeń.
 - W niektórych przypadkach instrumenty administracyjno-prawne mogą być nawet bardziej skuteczne niż rozwiązania oparte na narzędziach rynkowych.

Źródło: R.W. Hahn, 2009: Greenhouse Gas..., op. cit., s. 167-188.

Przesłanki za wprowadzeniem „agentów środowiska przyrodniczego”

- umowy między korzystającymi („konsumentami”) ze środowiska przyrodniczego i rolnikami wiążą się z **wysokimi kosztami transakcyjnymi**, w szczególności trudne byłoby zorganizowanie korzystających (konsumentów)
- **umowy** między rządem (bądź agencją rządową) i rolnikami wiązałyby się z pewnymi **trudnościami**: (i) zaangażowanie emocjonalne rolnika w tradycyjną, intensywną działalność rolniczą, (ii) ograniczenie interesów rolnika do własnego gospodarstwa, (iii) brak wiedzy specjalistycznej, a także holistycznego traktowania problemu dóbr publicznych dostarczanych społeczeństwu (włączając „nierolnicze” sposoby produkcji dóbr publicznych)
- **zasięg działalności** nieograniczony do pojedynczego podmiotu (gospodarstwa), ale **obejmujący krajobraz**
- możliwość wykorzystania **ekonomii skali**
- „agent środowiska przyrodniczego” mógłby nabywać **know-how** do dostarczania dóbr publicznych **przy niskich kosztach utraconych możliwości**
- „agent środowiska przyrodniczego” motywowałby rolników do korzystania przez

Zródło: Lippert Ch., Ahrens H., Rittershofer M., The Significance..., 1997, s. 6.

„Agenci środowiska przyrodniczego” w polityce rolnej

Przykłady wykorzystania „agentów środowiska przyrodniczego” w polityce rolnej:

- ochrona gleby (trudności w określeniu płatności dla agenta),
- ochrona wód podziemnych (np. systemy w Bawarii, Badenii-Wirtembergii),
- zalesianie użytków rolnych,
- ochrona gatunków roślin i zwierząt w otoczeniu przyrodniczym gospodarstw rolniczych.

Źródło: Lippert Ch., Ahrens H., Rittershofer M., The Significance..., 1997, s. 6.

Problemy związane z wprowadzeniem „agentów środowiska przyrodniczego”

- trudności w definiowaniu i pomiarze ilości dóbr publicznych dostarczanych społeczeństwu
- konflikty z celami dotyczącymi dystrybucji dochodów
- naruszenie zasady „Zanieczyszczający płaci” (*Polluter Pays Principle*) w sektorze rolnym

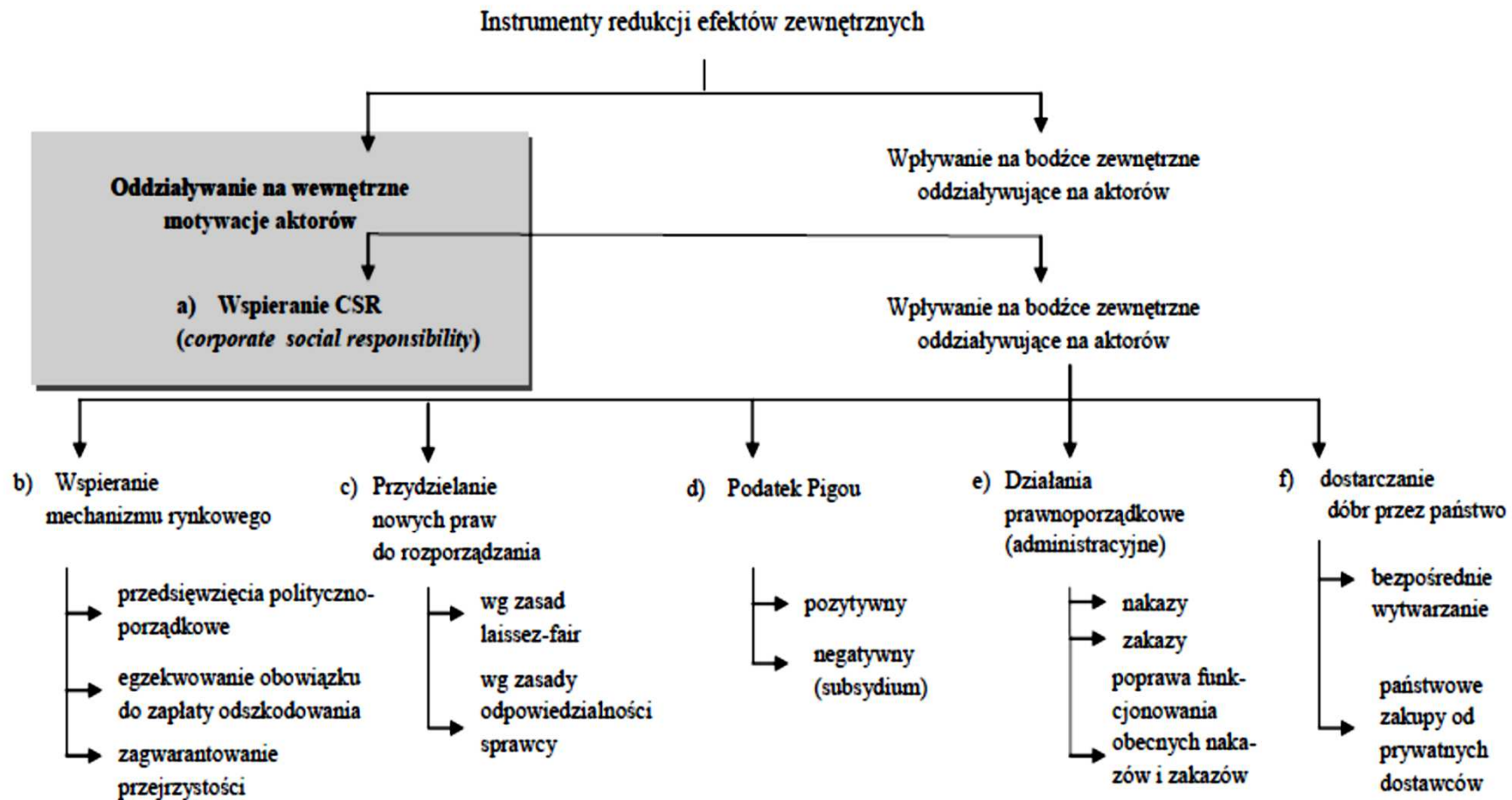
Działania zbiorowe w programach rolno- środowiskowych

- Przesłanki na rzecz działań zbiorowych (wspólnych):
 - Konieczność agregowania aktywów znajdujących się w dyspozycji wielu rolników w celu osiągnięcia częściowych celów środowiskowych (np. utrzymanie regionalnego krajobrazu).
 - Dostarczenie tzw. „zielonych usług” wymaga specyficznych inwestycji, których skala zwykle przekracza możliwości finansowe pojedynczego interesariusza.
- Zasadnicze role hybrydowych struktur zarządzania w programach rolno-
środowiskowych:
 - Obniżenia kosztów transakcyjnych dla regulatora państwowego (ze względu na zmniejszenie liczby stron uczestniczących w negocjacjach,
 - Obniżenie kosztów transakcyjnych dla rolników, gdyż centra koordynacyjne dostarczają zasobów informacyjnych, a także kierują w imieniu zarządzających gospodarstwami rolnikami oraz zmniejszają koszty kontroli w wyniku presji społecznej.

Źródło: Polman N., Slangen L., von Huylenbroeck, 2011: *Collective approaches to agri-environmental problems*, [w:] Oskam A., Meester G., Silvis H.: *EU Policy for agriculture, food and rural areas*. Wageningen Academic Publishers.

- Np. „Spółdzielnie środowiskowe” w Holandii (130 jednostek w 2006 r., 70% to stowarzyszenia), regionalne inicjatywy dotyczące krajobrazu w Belgii (region Flandrii),

Możliwości przezwyciężenia zawodności instytucji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Musshoff O., Hirschauer N., Modernes Agrarmanagement. Betriebswirtschaftliche Analyse und Planungsverfahren, Verlag Franz Vahlen, München 2011, s. 535.

Wnioski

- Należy traktować poważnie sygnały, że w przyszłości nastąpi **zmniejszenie subsydiów do rolnictwa**, które będą musiały być wydatkowane w bardziej przemyślany, efektywniejszy i bardziej ukierunkowany sposób. Już obecnie funkcjonuje sporo **rozwiązań instytucjonalnych i quasi-rynkowych**, które rozluźniają związek między subsydiami a internalizacją efektów zewnętrznych w rolnictwie i dostarczaniem dóbr publicznych przez ten sektor.
- Zastąpienie tradycyjnych narzędzi podatkowych „nowymi” rozwiązaniami będzie wymagało przemyślanych **zmian** na poziomie organizacji całego **systemu podatkowego** tak, aby nie zmniejszyć stanu dobrobytu społecznego w rolnictwie i społeczeństwie.

Wnioski cd.

- Problematyczna jest kwestia **substytucji** między **narzędziami finansowymi i fiskalnymi**, biorąc pod uwagę ich wpływ na dobrobyt społeczny i sprawiedliwość. Dotyczy to również zrównoważenia tego sektora. Narzędzia te muszą tworzyć bowiem spójny zbiór wbudowany w stale aktualizowany system oddziaływania na zrównoważenia rolnictwa.
- Przewidywać można, że rosnąć będzie upowszechnienie się **instrumentów rynkowych polityki ekologicznej** również w w sektorze rolnym.
- **Rozwiązania instytucjonalne**, w szczególności „agenci środowiska przyrodniczego” oraz „spółdzielnie środowiskowe”, mogą być zaadoptowane jako narzędzia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Dziękujemy
za uwagę!

